

PLATON

FEDAR

PRIJEVOD I BILJEŠKE
FRANJO PETRAČIĆ

UVOD
dr. JURE ZOVKO

ZAGREB, 1997.

su si dali i uzajamno primili najveće zaloge, koje nije pravo igda vratiti, pa se zavadi. Na smrti izlaze iz tiela istina nekrlati, ipak željni okrlatiti, tako da ne ponesu malenu nagradu ljubavne pomame, jer u tminu i na putovanje pod zemlju⁶⁶ nije zakon da dodju oni, koji su već krenuli putem u nebo, nego svietao život da provode i da budu blaženi idući jedan s drugim i kada okrlate da radi ljubavi zajedno okrlate.

XXXVIII. Ovim ovolikima, o dječace, i ovako božastvenim darovima darivat će te prijateljstvo ljubavnika; a druženje s neljubavnikom, pomiešano s razborom smrtnim, upravljajuć smrtnim i oskudnim, usadit će prostotu slavlenu od množine kano krjepost u dušu prijatelja i učiniti, da se devet tisuća godina oko zemlje i pod zemljom bezumna vrti.

Ovo ti je, dragi Erose, po mojoj mogućnosti što može biti ljepša i bolja palinodija darovana i prinesena, koju je u ostalom, a i u izrazima radi Phaidra trebalo nešto poetični izreći. Nego ono predjašnje da mi je prošteno, a ovo dobro primljeno. Blag i milostiv ljubavnu umjeću, što no si mi dao, ne uzmi i ne uzkrati radi gnjeva, a daj još više nego sada da sam cienjen od liepih. U predjašnjem pak govoru ako smo ja i Phaidar što nemila rekli, a ti smatraj Lysiju, oca onog govora, krivcem i ustavi ga od onakvih govora, a navrati ga na philosophiju, kao što se je navratio njegov brat Polemarch,⁶⁷ da se i ovaj njegov milostnik ovdje ne koleba, kao što sada, nego da samo prema Erosu s philosophijskim govorima svoj život uredi.⁶⁸

XXXIX. *Ph.* Molim se s tobom, Sokrate, neka to bude, ako je za nas bolje; a s tvojega sam govora davno u čudu, što si ga ljepše izradio od predjašnjega, te me je strah, da mi se Lysija ne učini maljašnim, ako uzhtije s drugim se natjecati proti njemu. Ta i onomadne ga je, divni moj, neki od

državnika baš za to ružio i grdio i za svega ruženja nazivao piscem govora (logographom). Lako bi se dakle od sramote mogao kaniti pisanja.⁶⁹

Sokr. Smiešnu baš misao, mladiću, izričeš, i kruto se varaš u prijatelju, ako mniješ, da je on neki, koji se boji korbe.* A možda misliš, da je onaj, koji ga je korio, govorio za zbilja ono što je govorio.

Ph. Ta činjaše se, o Sokrate, pa valjda i sam znaš (sa mnom), da se oni, koji su najmogućniji i najugledniji u državama, stide pisati govore i ostavljati spisa svojih, bojeći se mnjenja kašnjeg vremena, da se ne bi zvali sophiste.

Sokr. Ne znaš, o Phaidre, da je sladki zavoj** nazvan po dugačkom zavoju Nila⁷⁰. A preko toga ne znaš, da od državnika oni, koji su najponositiji, najvećma mare za logographiju i za ostavljanje spisa, te baš oni, kada pišu koji govor, toliko vole one, koji ih hvale, da prve zabilježe one, koji ih svagdje hvale.

Ph. Kako to govoriš? Jer ne razumijem.

Sokr. Ne znaš li, da je na početku spisa (svakog) državnika prvi zapisan onaj, koji hvali?

Ph. Kako?

Sokr. Svidjelo se je, veli od prilike, vieću ili narodu ili obojima, zatim kazuje onoga, koji je bio govornik, a govoreć sam o sebi baš veličajno i slaveć se (govori) pisac; zatim govori pokazujuć onima, koji ga hvale, svoju mudrost kadšto načinivši veoma dugačak spis. Ili ti se ovakvo što čini drugim nego pisanim govorom?⁷¹

Ph. Meni bar ne.

Sokr. Ako se dakle ovaj (govor) oddrži, radostan odlazi iz theatra pisac; ako li se izbriše i on ne dodje do pisanja govora i do toga, da je vriedan pisanja, žalosti se i sam i njegovi prijatelji⁷².

* kakav bojazljivac

** sladka grana

Ph. Te kako.

Sokr. Očividno ne kao oni, koji preziru stvar, nego kao oni, koji joj se čude.

Ph. Dakako.

Sokr. A što? Kada vrstan bude govornik ili kralj, te zadobivši silu Lykurga ili Solona ili Darija⁷³, postane bezsmrtnim piscem govora u državi, zar ne smatra sam sebe, da je nalik bogu još živući, a potomci misle isto to o njemu razgledajući njegove spise.

Ph. Te kako.

Sokr. Misliš li dakle, da koji od takvih ljudi, koji je ikako zloban na Lysiju, prigovara njemu baš s toga, što piše (govore)?

Ph. Nije prilike bar po onome što veliš, jer kako se čini svojoj bi želji prigovarao*.

Ml. Sokr. Ovo je dakle svakomu jasno, da nije samo sobom sramotno pisati govore.

Ph. Nego?

Sokr. Ali ono je, mislim, već sramotno ne pisati i ne govoriti liepo, nego sramotno i ružno.

Ph. Očito je.

Sokr. Pa koji je način pisati liepo i neliepo? Treba li, Phaidre, da o tom upitamo Lysiju i drugoga koga, koji je igda što pisao ili će pisati, bio to državni spis ili privatni, u stihovima**, kano pjesnik ili bez metra kano obični pisac.

Ph. Pitaš, treba li? Ta radi čega bi tko da tako rečem*** živio, ako ne bi radi takvih užitaka? Jer valjda ne radi onih, za koje se treba već unapried žalostiti ili ih ni ne uživati, čega je gotovo u svim užitcima tiela, za to se i pravom zovu robskima.

Sokr. Lazno nam je†, kako se čini i k jednu mi

* onomu, čim se rado ba i

** metru

*** prosti bože

† imamo kada

se čini, da i cikade⁷⁴ na nas gledaju, budući da je zapara, nad glavom nam pjevajući i razgovarajući se medju sobom. Kad bi dakle opazile, da se i nas dvojica poput većine (ljudi) o podne ne razgovaramo, nego da drienamo* i da smo očarani od njih po neradu duševnom, za pravo bi nam se smijale mnijući, da su nekakvi robovi došli k njima na počinak i da spavamo kano stoka plandujući oko vrukta. Ako li vide, gdje se razgovaramo i neočarani mimo njih brodimmo kao mimo Sirena,⁷⁵ odma će nam zadržljene dati onaj dar,** što no ga imadu od bogova, da ga diele ljudima.

Ml. Ph. Imadu li zbilja kakav? Jer kao da po slučaju za to ne znam.

Sokr. Zaista ne pristoji se čovjeku, koji ljubi Muze, da za takve stvari nije čuo. Veli se, da su to bili negda ljudi, od onih prije nego su Muze postale; a kada su postale Muze i javila se pjesma, tako su se neki od tadašnjih ljudi presenetili od slasti, te pjevajući nisu marili ni za jelo ni za piće, pa su poumirali ni ne znajući za se. Od njih radja se rod cikada, koji je od Muza dobio taj slavni dar, da ne treba hrane, kada se rodi, nego bez hrane i pića odma da pjeva, dok ne umre i zatim došavši k Muza, da javlja koji koju poštuje od ovdašnjih ljudi.*** Terpsichori dakle javljaju one, koji su ju poštivali igrom†, da jim bolje omile, Erati pak one, koji su ljubavnom pjesmom, pa tako i drugima po onome, čim se koja štuje. A najstarijoj Kalliopi i za njom Uraniji javljaju one, koji se have filosofijom i i poštuju njihovu muzičnu vještinu, koje su od Muza ponajviše oko neba i oko božanskih i ljudskih govora i puštaju najljepši glas. Za zbilja s mnogih

* kimamo

** nadariti će nas onim darom

*** od ljudi ovdje

† chorovima

dakle razloga treba da što govorimo i da ne spavamo o podne.

Ph. Dakako, treba da govorimo.

XLII. *Sokr.* Dakle ono, što sada naumismo razmotriti, kako se pristoji govoriti i pisati i kako ne, treba da razmatramo⁷¹.

Ph. Očevidno.

Sokr. Ne treba li dakle, ako će se što liepo i valjano reći, da se duša* onoga, koji govori, razumieva u istinu onoga, što je nakan govoriti?

Ph. Ovako sam o tom slušao, dragi Sokrate, da nije potreba onomu, koji je nakan biti govornik, da uči ono, što je zaista pravedno, nego ono, što se sviđa množini, koja će odlučivati; a ni ono, što je zaista liepo i dobro, nego ono, što će se takvo činiti, jer po tom da nastaje nagovaranje, a ne po istini.

Sokr. Ne treba da je na odmet, Phaidre, rieć, što no ju rekoše razumnici, nego treba razmatrati, ne veli li što (znamenita); ali ni ono, što je sada rečeno, ne treba napustiti.**

Ph. Pravo govoriš.

Sokr. A mi ga ovako ogledajmo.

Ph. Kako?

Sokr. Kad bi te ja nagovario, da se braniš od neprijatelja nabavivši konja, a kada se obojica ne bi razumievala u konja, nego bi ipak po slučaju znao toliko o tebi, da Phaidros konjem smatra od pitomih životinja onu, koja ima najveće uši.

Ph. Smiešno bi to bilo, Sokrate.

Sokr. Još ne bi, nego kad bi te ozbiljno uvjeravao sastavivši govor pohvalu na magarca nazivljuć ga konjem i govoreći, da je sasvim vriedno tu životinju imati u kući i na vojsci da je prikladna, da

* pamet

** zanemariti

se na njoj vojuje, i da je kadra donositi sprave i koristna za mnoge druge stvari.

Ph. To bi lje po gotovu bilo smiešno.

Sokr. A zar nije bolje, da je prijatelj smiešan, nego da je opasan i neprijazan?

Ph. Čini se.

Sokr. Kada bi dakle govornik, koji ne zna, što je dobro, što li je zlo, našavši državu isto takvu uvjeravao ne sastavljajuć pohvalu o magarećoj sjeni⁷⁸, kao da je konj, nego o zlu, kao da je dobro, pak izučivši što se narodu sviđa, nagovorio ga, neka radi zlo mjesto dobra, kakav misliš, da za tim plodžanje retorika od onoga, što je sijala?

Ph. Barem ne posve pristao.

XLIII. *Sokr.* Nismo li, dragi, krupnije, nego treba obružili umjeću govora? A ona bi možda rekla: Što brbljate, čudni ljudi? Ta ja ne silim nikoga, koji ne zna, što je istina, da uči govoriti, nego ako moj savjet što vriedi, kada je ono stekao, dobiva mene. Ali tim se dičim, da bez mene onaj, koji zna ono što jest, nipošto ne će biti vrstniji nagovarati umječno.

Ph. Zar ne će pravo reći govoreći ovako?

Sokr. Hoće, ako joj drugi razlozi, što no idu (u pomoć) posvjedoče, da je umjeća; jer kao da slušam, gdje idu i potvrđuju nekakvi govori, da laže i da nije umjeća, nego ne umjećan posao; [a prave umjeće govora, veli Lakonac, a da se ne drži istine, niti ima niti će je igda biti]⁷⁹.

Ph. Tih razloga treba, o Sokrate; ali vodi ih ovamo i izpituj, što i kako zbore.

Sokr. Pristupajte, plemeniti pitomci, i uvjerite Phaidra, oca liepe djece⁸⁰, da ne će nigda prikladan biti govoriti ni o čem, ako se ne bude dovoljno bavio filosofijom; a neka odgovara Phaidros.

Ph. Pitajte.

Sokr. Ne bi li dakle u svem retorika bila neka umjeća, koja dušom vlada preko govora ne samo na

sudovima* i što je drugih narodnih skupština, nego i u privatnim, jedna ista i o malenim i o velikim stvarima i da pravo nije ništa časti dostojnije, bivalo ono oko znamenitih ili neznatnih stvari? Kako li si ti to slušao?

Ph. Ne, Zeusa mi, nisam posve tako, nego ponajviše, kako se u parnicama govori i piše umješno i kako se govori u skupštinama; više nisam čuo.

Sokr. Jesi li dakle čuo samo za upute u govorničtvo Nestora i Odyseja, što no su ih u Iliju na dokolici napisali, a za palamedovu da nisi čuo?⁸¹

Ph. Nisam, Zeusa mi, ni za nestorovu, ako ne da Gorgiju gradiš kakvim Nestorom ili Thrasymacha i Theodora kakvim Odyssejem⁸²

XLIV. *Sokr.* Možda, ali kanimo se ovih, nego ti reci, na sudovima što rade parničari? Ne pru li se ili što da rećemo?

Ph. Uprav to.

Sokr. O pravednu i nepravednu?

Ph. Da.

Sokr. Zar ne će onaj, koji to umješno radi, učiniti, da se isto istim ljudima, kad pravedno, a kada uzhtije nepravedno prikazuje?

Ph. Da što?

Sokr. I u govoru k narodu, da se gradjanima čini isto kad dobro, kad opet protivno?

Ph. Tako je.

Sokr. Ne znamo li, da je elejski Palamede⁸³ govorio umješno tako, da se je slušaocima isto činilo i naliko i razliko, i jedno i mnogo, na miru i opet u gibanju?

Ph. Te kako.

Sokr. Nije antilogika⁸⁴ dakle samo u sudovima i u govorima k narodu; nego, kako se čini, u svem, što se govori, bila bi ona neka jedina umjeća, ako li jest, po kojoj će tko vrstan biti sve izjednačiti sa

* u sudnicama

svačim, što se može i čemu se može i kad drugi tko izjednačuje i sakriva iznositi na svietlo.

Ph. Kako to veliš?

Sokr. Ovako, mislim, potražimo li, da će se pokazati: Je li zavaravanja više u stvarima, koje se mnogo razlikuju ili (u onima koje) malo?

Ph. U onima, koje malo.

Sokr. Ali lje će se manje opaziti, kada dodješ na protivno, ako po malo prelaziš, nego ako u velike.

Ph. Kako ne?

Sokr. Treba dakle da onaj, koji je nakan drugoga zavarati, a da sam ne bude prevaren, da na tanko razpoznaje naliku i razliku onoga što jest.

Ph. Dakako da treba.

Sokr. Hoće li dakle biti vrstan, ne znajući istinu svake stvari*, na drugom razpoznavati malu i veliku naliku onoga, što ne zna.

Ph. Nije možno.

Sokr. Dakle je očevidno, da se je u one, koji protiv onoga što jest mniju, te se varaju, to stanje po nekim nalikama uvuklo?

Ph. Biva bar tako.

Sokr. Je li dakle (možno), da bude vrstan** po malo prevoditi po nalikama od onoga što jest na protivno odvođeć ili sam se tomu ugibati onaj, koji nije upozno što je koje od onoga što jest.

Ph. Ne nigda.

Sokr. Umješću će dakle govora, druže, onaj, koji ne zna istinu, nego mnijenja lovi, nekako smiešnu, kako se čini, i neumješću iznieti.

Ph. Čini se.

XLV. *Sokr.* Hoćeš li dakle na govoru Iysijinu, koji sobom nosiš i na onima, koje izgovorismo, da razmotrimo nešto od onoga, što smo nazvali neumješnim i umješnim?

* što je što

** umješčan

Ph. Radje nego išta, jer sada nekako prazno govorimo ne imajući prikladnih primjera.

Sokr. I zaista nekom srećom, kako se čini, izrečena su oba govora a u njima je primjer, kako bi tko, koji zna istinu, za šalu govovima zaveo slušaoce i ja, Phaidre, odbijam to na bogove ovog mjesta⁸⁵, a možda su nas i proroci Muza, pjevači nad glavom zadahnuli tim darom, jer ja bar nikako nemam nikakva diela u govorničkoj umjeći.

Ph. Budi kako govoriš, samo razjasni što veliš.

Sokr. Ded pročitaj mi početak lysijina govora.

Ph. „U moje si stvari upućen i čuo si, kako mislim, da nam je koristno, ako se ovo zbude. A mnijem, da mi se ne će uzkratiti ono, za što molim, s toga, što u te baš zaljubljen nisam, jer ljubavnici se kaju“ —

Sokr. Prestani. U čem li ovaj pogriješava i neu-mječno radi, treba da se kaže. Je li de?

Ph. Da.

XLVI. *Sokr.* Nije li svakomu bar to jasno, da nam se misli u nečem od toga slažu, a u nečem protive?

Ph. Čini mi se, da razumijem što veliš, ali kaži još jasnije⁸⁶.

Sokr. Kada tko izreče rječ željezo ili srebro, ne mislimo li svi na isto?

Ph. Te kako.

Sokr. A što, kad tko reče pravedno ili dobro, ne zanosi li se svaki drugamo i nismo li nesložni među sobom i sami sobom?

Ph. Dakako.

Sokr. U nečem se dakle slažemo, a u nečem ne slažemo.

Ph. Tako je.

Sokr. U čem nas je dakle od ovoga dvojega lakše zavarati i u čem retorika više vrijedi?

Ph. Očevidno u onom, gdje se kolebamo*.

Sokr. Dakle onaj, koji je nakan dati se na retoriku, treba da ovo prije po smjeru razluči i da uhvati neko obilježje svake vrsti, u kojoj množina mora da se koleba i u kojoj ne (mora).

Ph. Liepu bi zaista, o Sokrate, misao zamislio, koji bi to shvatio.

Sokr. Tada mislim, kada se tko s pojedinim bavi, treba da mu ne umiče, nego da oštro shvaća, koje je vrsti ono, o čem je nakan govoriti.

Ph. Da što.

Sokr. Što dakle? Hoćemo li reći, da je Eros koja od dvojbena ili nedvojbena stvari?

Ph. Ta valjda koja od dvojbena. Ili misliš li, da bi ti slobodno bilo reći o njem, što si baš sada rekao, da je šteta i po ljubljenika i po ljubavnika i opet, da je jedno od najvećih dobara?

Sokr. Baš dobro govoriš, nego reci i ovo, jer radi zanosa⁸⁷ pravo se ne sjećam, jesam li označio Erosa na početku govora.

Ph. Jesi, Zeusa mi, da ne možeš bolje.

Sokr. Uh! koliko li umjećnijim u govovima nazivaš Nymphe achelojeve i Pana hermesova od Lysije Kephalaova! Ili je ovo, što velim, ništa; te, nas je i Lysija na početku govora o ljubavi nagnao, da pomislimo Erosa** nečim zbiljskim, kako je sam htio, pa je prema tomu složivši vas ostali govor dovršio? Hoćeš li, da opet pročitamo početak njegov?

Ph. Ako ti se hoće, ali onoga, što tražiš, nema ondje.

Sokr. Čitaj, da čujem njega sama.

XLVII. *Ph.* „U moje si stvari upućen i čuo si kako mislim, da nam je koristno, ako se ovo zbude. A mnijem, da mi se ne će uzkratiti ono, za

* lutamo

⁸⁶ ljubav